

№ 42 (299)
Лістапад 2009 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Асоба: юбілей музейшчыка І. Курбекі –** стар. 3
- **1000-годдзе Літвы: сумесная спадчына –** стар. 4
- **Радавод: М. Шкялёнак і яго сваякі –** стар. 5

На тым тыдні...

 30 кастрычніка ў Гістарычнай майстэрні ў Мінску прайшла прэзентацыя кнігі **Алега Трусава «Невядомая нам краіна»**, якая мае падзагаловак «Беларусь у яе этнаграфічных межах».

 3 лістапада ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча адкрылася **выстаўка** партрэта (жывапіс, графіка) **Аксаны Аракчэвай «Зачараваныя...»**. Асноўную частку выстаўкі складаюць творы, зробленыя за апошнія тры месяцы, таксама прадстаўлены графічныя партрэты 1986 года і некалькі жывапісных твораў 1990-х гадоў.

 4 лістапада прайшоў **вернісаж «Польскі пейзаж»** са збораў галерэі «Арсенал» (Беласток) з удзелам дырэктара галерэі **Монікі Шэўчык**, куратара галерэі **Магдалены Гадлеўскай** і мастака **Якуба Дамброўскага**.

 У Старым каралеўскім замку ў Гродне **4 лістапада** адбылася **прэзентацыя кнігі** пісьменніка, доктара гістарычных навук **Алеся Краўцэвіча «Рыцары і дойліды Гародні»**. Ілюстрацыі да яе зрабіў мастак **Павел Татарнікаў**. Пад час імпрэзы выступілі аўтар, мастак, адзін з выдаўцоў кнігі **Эдвард Дмухоўскі**, бард і дудар **Зміцер Сідаровіч**. Імпрэза праходзіла ў троннай каралеўскай зале, якую збудавалі ў якой засядаў **Стэфан Баторы**. У значнай ступені кніга якраз і прысвячаецца гэтаму замку: як яго будавалі, як баранілі.

П. Татарнікаў, А. Краўцэвіч і Э. Дмухоўскі

 5 лістапада ў зале беларускай літаратуры Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі адкрылася **выстаўка «Мудрасць, гумар і сакавітае слова»**, прысвечаная 75-годдзю з дня нараджэння **Івана Курбекі (падрабязней пра юбіляра глядзіце ў сённяшнім нумары нашай газеты на стар. 3)**. Аснову першага раздзела – «**Душы высокае імкненне**» – складаюць выданні твораў пісьменніка. У раздзеле «**Пачуцці, думкі, вобразы**» экспануюцца творы, змешчаныя ў калектыўных зборніках, перыядычныя выданні, у якіх друкаваліся вершы і літаратурна-знаўчыя артыкулы **І. Курбекі**. З жыццём і творчасцю знаёмяць публікацыі, змешчаныя ў раздзеле «**Спасцігаючы тайны зямляныя**».

«3 Марцінавага дня пачынаецца зіма»

Фота Міколы ШВАВАРА

– гэта бераг надзеі

Сярод нешматлікіх, на жаль, зараз фестывалю, якія праводзяцца ў нашай краіне, асаблівае месца займае фестываль фальклорнага мастацтва «Берагіня». Ён скіраваны на дзяцей і моладзь, на іх ідэалагічнае і патрыятычнае выхаванне шляхам далучэння да традыцый свайго народа. Пачынаючы ад фальклорных экспедыцый і да стварэння разнастайных самабытных творчых праграм у ходзе фестывалю ўдзельнікі аматарскіх калектываў навучаюцца старадаўнім народным танцам, ігры на музычных інструментах, ад носьбітаў мясцовых мастацкіх традыцый пераймаюць амаль забытыя аўтэнтычныя песні, казкі, легенды, паданні. У 2010 годзе гэтая яркая святочная дзея павінна адбыцца шосты раз.

Фестываль «Берагіня» паўжды меў падтрымку Міністэрстваў культуры і адукацыі, Гомельскага аблвыканкама, Аццябрскага райвыканкама, Беларускага фонду культуры. Апякуецца фестывалем і камісія па справах ЮНЕСКА ў Беларусі. Зараз вядзецца інтэнсіўная падрыхтоўчая праца, таму ў Інстытуце павышэння кваліфікацыі і перападрыхтоўкі кадраў Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў 28 кастрычніка быў арганізаваны Рэспубліканскі семінар спецыялістаў па фальклоры абласных, раённых цэнтраў культуры, кіраўнікоў дзіцячых фальклорных калектываў «Падрыхтоўка ўдзельнікаў фальклорных ка-

лектываў да Рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня»». Для ўдзелу ў мерапрыемстве запрошаны спецыялісты Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, начальнікі абласных упраўленняў культуры, спецыялісты па фальклоры абласных і раённых навукова-метадычных цэнтраў, выкладчыкі і навукоўцы вядучых вышэйшых і сярэдніх спецыяльных устаноў культуры Беларусі. **Н**а семінары былі разгледжаныя пытанні падрыхтоўкі ўдзельнікаў фальклорных калек-

тываў да Рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня», арганізацыі і мастацка-творчых асноваў VI Рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня», а таксама арыгінальны вопыт аднаўлення і трансляцыі традыцыйнага мастацтва.

У вызначэнні і абмеркаванні праблемаў падрыхтоўкі да фестывалю найбольш важную і адказную працу вядзе галоўны арганізатар, аўтар ідэі і распрацоўшчык канцэпцыі, вядомы ў краіне этнаграф **Мікола Козенка**, навуковец аддзела традыцыйнай культуры Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, які абазначыў канцэптуальныя асновы практычнага аспекту турніру фальклорных калектываў як інавацыйнай формы трансляцыі традыцыйнага мастацтва.

(Заканчэнне на стар. 2)

Мікола Козенка і Святлана Беразойская

Паэт-сатырык, літаратуразнавец, музейшчык

Да 75-годдзя з дня нараджэння Івана Курбека

Іван Сцяпанавіч Курбека нарадзіўся 10 лістапада 1934 года ў вёсцы Серабрышча Баранавіцкага раёна Брэсцкай вобласці. З сялянскай сям'і. Пасля заканчэння моўчэскай СШ Іван Сцяпанавіч у 1953 годзе паступіў на аддзяленне беларускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У.І. Леніна, якое паспяхова закончыў у

1958-м. У яго працоўнай кніжцы ёсць толькі два запісы пра яго працоўную дзейнасць: з 1958 года ён навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея Янкі Купалы і з 1964 года – навуковы супрацоўнік, загадчык аддзела, старшы навуковы супрацоўнік Літаратурнага музея Якуба Коласа (цяпер Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа).

Літаратурную дзейнасць Іван Сцяпанавіч пачаў у 1958 годзе. Ён актыўна выступаў у перыядычным друку, на радыё і тэлебачанні, прапагандуючы творчасць класікаў беларускай літаратуры Янкі Купалы і Якуба Коласа. І не толькі пра іх, але і пра іх сваякоў, і бліжэйшае іх акружэнне.

Ён аўтар зборніка гумарыстычных вершаў «Абы здароўе» (1979), кнігі лінгвістычных загадак (шарады, метаграмы, лагарыфы, анаграмы) «Хітрыя літары» (1991), зборніка «Руска-беларускія крыжасловы: Займальны дапаможнік для ўдасканалення мовы» (1993), альбомаў для выставак у школе «Янка Купала» (1965; 2-е выд. 1983), «Якуб Колас» (1967; 2-е выд. 1980, у сааўт.), альбома «Якуб Колас: Жыццё і творчасць» (1974, у сааўт.). Таксама ён укладальнік зборніка «Успаміны пра Якуба Коласа» (1982).

Творы Івана Сцяпанавіча былі змешчаныя ў калектыўных зборніках «Асцюкі за каўняром» (1989), «Вожык смяецца» (1992) і інш. Ён друкаваўся ў часопісе «Вожык», штотыднёвіку «Літаратура і Мастацтва», «Вячэрнім Мінску», «Краязнаўчай газеце» і інш. Апошняя яго кніга выйшла ў 2008 годзе – «Запрашэнне ў музей». Гэта, можна сказаць, была яго «лебедзіная песня». Кніга атрымалася цікавай і змястоўнай. Гэта быў прыкметны ўнёсак Івана Сцяпанавіча ў развіццё музейна-знаўства Рэспублікі Беларусь.

Іван Сцяпанавіч – аўтар шматлікіх літаратурна-крытычных артыкулаў, успамінаў пра тых постацей, з якімі ён сустракаўся. А сустракаўся з вядомымі асобамі нашай эпохі: Алесь Адамовіч, Заір Азгур, Анатоль Багатыроў, Рыгор Барадулін, Пятрусь Броўка, Генадзь Бураўкін, Васіль Вітка, Артур Вольскі, Анатоль Вялюгін, Пятро Глебка, Кандрат Крапіва,

па-новаму перафразіраваць чужое выказванне ці думку свайго суб'яднага. Прырода надзяліла яго тонкім гумарам, талентам імітацыі, падробкі людскіх галасоў – асабліва Петруся Броўкі, Янкі Маўра, Рыгора Шырмы, Івана Шамякіна і тых, з кім ён сябраваў. Іван Сцяпанавіч лічыў, што яго сатыра і тонкі гумар перайшлі да яго ад бацькі Сцяпана.

Каля 50 гадоў Іван Сцяпанавіч працаваў на ніве музейнай справы, жывым майстэрскім словам ушаноўваў памяць народных песняроў Янкі Купалы і Якуба Коласа ў самых розных аўдыторыях краіны – сярод вучоных, пісьменнікаў, дзеячаў культуры, рабочых, сялянаў, вучняў, воінаў. На сотнях фотаздымкаў яго выява з выдатнымі дзеячамі Савецкага Саюза і Рэспублікі Беларусь, краінаў Заходняй Еўропы.

Іван Сцяпанавіч Курбека раптоўна памёр 1 красавіка 2009 года. Пахаваны на радзіме каля сваіх бацькоў і сваякоў.

Анато́ль ВАЛАХА́НОВІЧ,
гісторык, журналіст,
краязнавец

На вечарыне, прысвечанай 80-годдзю з дня нараджэння А. Вольскага: брат паэта Гарольд, жонка Ларыса Горцава, І. Курбека. Выступае Р. Барадулін. Музей Якуба Коласа, 2004 г.

Традыцыі і сучаснасць

Фольк у структуры мастацкай творчасці

«Спевы Беларусі» (Authentic songs of Belarus), Мн., 2009, «НМК»

З'яўленне гэтай кружэлкі на айчынным музычным рынку нагадала мне адразу два аналагічныя замежныя рэлізы – канадскі альбом «Songs of Belarus» («Pahonia records», 1965), дзе гукаць спевы знакамітага Лювэнскага беларускага хору Міколы Равенскага, і французскі альбом «БЕЛАРУСЬ – Музычны фальклор Палесся» («Auvidis»/«UNESCO», 1981), дзе сабраныя аўтэнтчныя запісы з калекцыі берлінскага International Institute For Comparative Music Studies And Documentation (IICMSD). Безумоўна, стыль гуку (саўнд) новага рэліза бліжэй да французскага выдання, у той час як канадцы далі хіба толькі назву. Але галоўнае, чым усе яны аб'яднаныя, гэта здольнасць кансалідацыі магутнага беларускага духу.

Праўда, не будзем залішне ідэалізаваць вартаснасць новай ініцыятывы. І гаворка не толькі пра тое, што мне, звыкламу да настраёвай разбудовы чароўнага французскага аўтэнтнага, даводзіцца прыстасоўвацца да новай раскладкі падобных, але не цалкам аналагічных інтанацыяў. Тут, здаецца, увогуле закладзены новы настрой.

Калі адметай французскай аздобы стала інтэлігентная беларуская сялянка ва ўтульных умовах традыцыйнага жытла, а тытул канадскага дыска ўпрыгожвае мужны вершнік Пагоні на імклівым кані, дык адмыслоўцы фірмы «НМК» аддалі перавагу проста каню, які ціхмяна пасвіцца ў полі на фоне закалочанай драўлянай царкоўкі. І я сам бы паверыў у сваю прадвызначанасць, каб той калгасны імідж не ўмацоўвала традыцыйная савецкая трактоўка нацыянальных адметнасцяў у прадмове альбома, на ўзор трапных Шалкевічавых пародыяў: «Цяжкая была доля беларускай сялянкі да кастрычніцкай рэвалюцыі...»

Звычайна публіка шалёнымі авацыямі на аншлагавых канцэртах даказвае сваё разуменне смяшлівага настрою Шалкевіча, а каму не даходзіць, з чаго смяецца знакаміты бард, дык вось вам і новая цытата: «Фальклор у гісторыі беларускага народа доўгі час быў адзінай формай мастацкай творчасці», – піша ў сваёй прадмове да кружэлкі Таццяна Песнякевіч.

Во як!? І не было ў нас мастацкіх перакладаў Францішка Скарыны, не было філасофскіх прыпавесцяў Васіля Цяпінскага, не было музычна-паэтычных збораў «Аршанскага...» ды «Полацкага шпыткаў». А што ўжо казаць аб неўміручых помніках літаратуры («Песня пра зубра», «Слова аб паходзе Ігаравым»), грамадска-палітычнага жыцця («Статут Вялікага Княства Літоўскага»). Аказваецца, і сённяшнія ініцыятыўныя здольныя пераканаць нас, што нават Вайташка Длугарай ды Вінцэнт Бакфарк, якія пісалі музыку для караля Сцяпана Батуры ў ягонай улюбёнай гарадзенскай рэзідэнцыі, гэта зусім не наш радавод. Гэта чужынцы (?!). А нашае ў чалавечай гісторыі толькі фальклор, лапці ды граблі?

І вось, калі не паддавацца прамалінейным ды састарэлым высновам пэўных сучасных даследчыкаў, стаячыся крытычна да іхняе аналітыкі, дык пакрысе адчуваеш, як настрой альбома «Спевы Беларусі» блізка да хітоў франка-нямецкіх збораў беларускай аўтэнткі. Той, якую так доўга збіраецца перавыдаць для ўнутранага рынку вядомы менеджэр Віталь Супрановіч («БМАgroup»). Позна, баценька! Канкурэнты не дрэмлюць і, бадай, ужо занялі гэтую настраёвую нішу.

У новым зборы – і песні, напяяныя сольна ды акапэльна шчырымі галасамі беларускіх аўтахтонаў, як знакамітыя, гэтак і унікальныя («А ў заенкі», «Непраўдзіва каліна», «Ой, на Яна Купала», «Да не бойся, конічку, вялікай дарогі...»), і зухаватыя народныя танцы з розных раёнаў Беларусі («Лявоніха», «Кадрыля», «Мазурка», «Полька», «Вальс»). Няма сапраўдных нацыянальных эвергрэнаў – заўжды свежых мелодыяў, распаўсюджаных праз міграцыйны рух па ўсім свеце («Пасею гурочкі», «Чарачка мая срэбраная», «Ой рана на Івана», «Міленькі ты мой»).

Варта падкрэсліць яшчэ і тое, што ў сваіх пэўных фрагментах альбом «Спевы Беларусі» насамрэч паўтарае настраёвую гаму найлепшых міжнародных рэлізаў беларускі, прыгаданых тут. Менеджэр Арына Вележ, адчуваецца, мае усё ж трывалы досвед дзейнасці ў гэтай галіне.

Вітаўт МАРТЫНЕНКА,
музычны крытык

Мы ўжо знаёмлі чытачоў з другой кніжкай альманаха «Друвіс», які выдае цэнтр этнакасмалогіі «Крыўя». Нагадаем, што выпуск прысвечаны Літве – краіне, дзяржаве, народу, таму мы задумалі пазнаёміць чытачоў нашай газеты з некаторымі публікацыямі: дзеля таго, каб даць глебу для развагаў, чым з'яўляецца спадчына Вялікага Княства Літоўскага для народаў, якія ўваходзілі ў колішнюю імперыю. Сёння мы знаёмім з фрагментамі гутаркі этнакультуролога, укладальніка нумара Аляксея Дзерманта з мастацтвазнаўцам Вячаславам Ракіцкім, дзе закранаецца тэма агульных этнічных вытокаў сучасных беларусаў і літоўцаў, блізкасць традыцыйнай культуры і гістарычнай мінуўшчыны.

Літоўскі досвед для беларускай ідэнтычнасці

– На мой погляд, у Беларусі дагэтуль не скончаны пошук самасці – пошук сябе ў свеце паміж палітычнымі і геакультурнымі каардынатамі. І зварот да першапачаткаў актуальны, бо ён стымулюе развіццё беларускай ідэі, беларускай нацыі.

– Якія пачаткі вы адшукалі? Якія з іх вы лічыце самымі галоўнымі?

– На наш погляд, літоўцы з'яўляюцца ў этнічным сэнсе для беларусаў найбліжэйшым народам. Яны не проста суседзі, а сапраўды крэўныя браты, бо балцкі субстрат, які абумоўлівае адметнасць беларусаў, – гэта тое ж самае, на чым паўставала і літоўская нацыя. Плюс стварэнне супольнага гаспадарства, якое немагчыма падзяліць паводле нацыянальных прыкметаў, маўляў, той быў літоўцам, а той – беларусам. Гэта было б падгонкай нейкіх сучасных рэаліяў пад даўніну. Мы стараемся ад гэтага адмежавацца, разглядаючы гісторыю як самадастатковую. Мы маем

унікальны прыклад стварэння дзяржавы (прычым, стваралася яна яшчэ ў паганскія часы) – дзяржавы, якая не належала да тагачасных актуальных полюсаў, ні заходняга, ні ўсходняга, а балансавала (і досыць удала) паміж імі. Мы разглядаем яе як пэўны ўзор і для сённяшняга дзяржаўнага, палітычнага і эканамічнага існавання Беларусі. Мне здаецца, што ў рэаліях балансу паміж Еўрапейскім Саюзам і Расіяй гэты досвед можа быць вельмі карысным.

– Цягам дзесяцігоддзяў вядзецца, калі не адкрытая, дык на навуковым узроўні, барацьба паміж суседнімі народамі за гістарычную спадчыну Вялікага Княства Літоўскага – старажытнай беларуска-літоўскай дзяржавы. Ваш цэнтр этнакасмалогіі «Крыўя» другі нумар альманаха «Друвіс» выпускае разам з літоўскімі калегамі-навукоўцамі. Хто яны, вашы партнёры ў Літоўскай Рэспубліцы?

Генадзь ТУМАШ

Пагонічы

Старадаўняй Літоўскай Пагоні
Не разбіць, не спыніць, не стрымаць.
Максім Багдановіч

У сумоўі сэрцаў наша ўскрэсла воля,
Збройна Пагоня рвецца з даўніны,
Нас гартуюць прадкі, колішнія воі,
Гаспадарства нашага, Літвы сыны.

У цябе, ліцвіне, найбагатшы спадак,
Пакідаюць міты вольны розум твой.
Сэрца да цябе гаворыць: «Ты – нашчадак
Славы, што здабыта нашаю крывёй».

Ёрмы з нас скідае векавая воля,
Збройна Пагоня рвецца з даўніны,
За свой край трывога падганяе вояў,
Гулам грозным поўніцца ўвесь прасцяг зямны.

Вершнікі лятуць, лятуць сыны Айчыны,
Іх усмерціць акупанты не змаглі.
Узмаганні нашым ваяры-ліцвіны
З вечным мечам ускрасаюць на зямлі.

Продкаўшчыны дух, дух наркае Пагоні
Акрыліў нашчадкаў воляй векавой,
Узнялі Пагонічы свае сцягі-паходні,
Узнялі над роднай слаўнаю Літвой.

Рушма годна, чынна, рушма грамадою!
У сумоўі сэрцаў – шлях да перамогі.
Свецяцца штандары яснаю зарою,
Нас зарою яснай ахінае Бог.

28 лістапада 2008 года

– Мы ўжо даўно кантактуем з літоўскімі калегамі, нашымі сябрамі і аднадумцамі. Прысутнасць літоўскіх аўтараў была для нас прыныцпывай для таго, каб паказаць беларускаму чытачу, што ў Літве працуюць людзі, вельмі прыязныя да Беларусі, якія адчуваюць нас сапраўды сур'яўцамі.

– У гэтым альманаху ўсё вельмі гладка, ці ўсё ж мы можам там прачытаць канфліктнасць паміж літоўскім поглядам і беларускім на агульную гісторыю?

– Само пытанне, што такое беларускі погляд, а што такое літоўскі, ужо праблематычнае. Калі казаць пра тры тэндэнцыі, якія пашыраныя ў беларускай гістарыяграфіі, дык беларускасць распазнаецца ў гісторыі паводле праваслаўя, русінства, славянства і таму падобнага. Мы ж мяркуем, што такі набор прыкметаў для апазнавання беларускасці зусім неабавязковы.

Чаму мы не можам лічыць за сваіх жа продкаў і тых, хто размаўляў па-балцку, быў каталіком ці паганцам? Чаму гэта мы пакідаем літоўцам, аддзяляем ад сваёй ідэнтычнасці? Мы мяркуем, што не варта гэтага рабіць, бо тое не адпавядае гістарычным рэаліям.

– Хто спрыяе вельмі складанай навуковай працы? Вы ж не акадэмічны інстытут...

– З літоўскага боку – навукоўцы, уключна з акадэмічнымі. Ёсць проста энтузіясты. Таксама варта згадаць арганізацыйную і маральную падтрымку супрацоўнікаў амбасады Літоўскай Рэспублікі ў Мінску.

У Беларусі намала вёсак з назвай Літва

Асноўныя даты і падзеі з гісторыі Вялікага Княства Літоўскага

(Працяг. Пачатак у №№ 33–41)

Пасля смерці Міхала Вішнявецкага каралём польскім і вялікім князем літоўскім быў абраны палкаводзец Ян III Сабескі (1674–1696), якога падтрымлівалі магнаты і шляхта прафранцузскай арыентацыі, таму супраць кандыдатуры караля спачатку вельмі моцна выступала «літоўская групка» на чале з Пацамі.

Ян Сабескі даў вайну з Турцыяй і яе васалам, Крымскім ханствам, да перамогі. Паводле перамір'я 1676 г. да Польшчы (на тэрыторыі Украіны) былі далучаны Белацаркоўская і Палацкая акругі, але Падолле засталася ў туркаў. У выніку новай вайны з Турцыяй (1683–1699) Падолле і частка Правабярэжнай Украіны былі вернутыя Польшчы. «Вечны мир» 1686 г. паміж Рэччу Паспалітай і Масквой замацаваў дзяржаўную мяжу паміж краінамі і ствараў умовы для сумесных дзеянняў супраць Турцыі і Крымскага ханства. Аднак тлумачэнне 9-га артыкула дагавора расійскім бокам, дзе гаварылася, што праваслаўным цэрквам, манастырам і брацтвам «ніякага ўціску і да веры рымскай і да уніі прымусу» не будзе, давала царскаму ўраду права пастаянна ўмешвацца ва ўнутраныя справы Рэчы Паспалітай. Гэты дагавор быў сустрэты непрыхільна і ратыфікаваны толькі ў 1710 г., калі расійскія войскі знаходзіліся на тэрыторыі Рэчы Паспалітай. Пасля абрання каралём Яна Сабескага Пацы ўзначалілі супраць яго апазіцыю. Ян Сабескі падтрымаў Сапегаў і Агінскіх, якія выступалі супраць Пацаў. Сапегі атрымалі ад караля высокую пасаду. Умацаваўшы сваё становішча, яны выступалі супраць караля, маючы намер ўзначаліць самастойнае ВКЛ. Сваю палітыку Сапегі праводзілі з гвалтам і задумшэннем апазіцыі, і прайгралі.

Супраць Сапегаў у 1697 г. пачалася адкрытая барацьба шляхты ВКЛ, якую ўзначаліў вялікі харужы ВКЛ Р. Агінскі. Выкарыстаўшы смерць Яна Сабескага (17 чэрвеня 1696 года), Агінскі падтрымаў прэтэнзіі на трон сям'і Сабескіх. Утварылася канфедэрацыя. Шляхце ВКЛ удалося правесці на элекцыйным сойме 25 чэрвеня 1697 года канчатковае ўраўнаванне яе правоў з правамі польскай шляхты. Гэтай жа пастановай замест афіцыйнай беларускай мовы ў дзяржаўных установах ВКЛ ўводзілася польская мова. Каралём польскім і вялікім князем літоўскім быў абраны Аўгуст II Моцны (1697 – 1733), курфюрст Саксоніі, падтрыманы Расіяй і Аўстрыяй. Ён імкнуўся прымірыць варожыя бакі на Беларусі, але канфлікт паміж Сапегамі і большай часткай шляхты («рэспубліканцамі») набыў характар адкрытай вайны. 18 лістапада 1700 года пад Алькенікамі (каля Вільні) у рашучай бітве атрады шляхты разбілі войскі Сапегаў. Прыхільнікі караля на чале з Агінскім прапанавалі праект аддзялення ВКЛ ад Польшчы і стварэння спадчыннай манархіі для Аўгуста II і яго нашчадкаў. Гэта скарыстаў Аўгуст II і ўвёў у ВКЛ саксонскія войскі для «прымірэння бакоў», а таксама быццам бы для аховы гэтых земляў ад шведаў.

Аўгуст II уступіў у Паўночную вайну 1700–1721 гг. як саюзнік цара Пятра I у якасці курфюрста Саксоніі, Рэч Паспалітая спачатку ў вайне ўдзелу не прымала. Пасля разгрому расійскай арміі пад Нарвай у лістападзе 1700 г. шведскі кароль Карл XII накіраваў свае войскі і ў межы Рэчы Паспалітай, у пачатку 1702 г. яны разрабавалі Вільню і Гародню з навакольнымі вёскамі і мястэчкамі, потым пайшлі ў Польшчу. У ВКЛ працягвалася барацьба паміж большай часткай шляхты і Сапегамі, якія перайшлі на бок шведаў. Сапегі арганізавалі казацка-сялянскія атрады на чале з Юрэвічам, Більдзюкевічам і Хмарай, што дзейнічалі ва ўсходняй частцы Беларусі (Дуброўна, Галоўчын, Быхаў), пакуль не былі разбітыя ў лютым 1702 г. Прадстаўнікі шляхты ў гэтым жа годзе падпісалі дагавор з Расіяй, паводле якога Пётр I абяцаў ваенную і грашовую дапамогу ВКЛ. Скліканая вясной 1703 г. генеральная канфедэрацыя ВКЛ абвясціла саюз з Расіяй. У Польшчы супраць шведаў была створаная Сандамірская канфедэрацыя. У адказ Карл XII арганізаваў канфедэрацыю, якая 13 ліпеня 1704 года абрала каралём польскім і вялікім князем літоўскім пазнанскага ваяводу Станіслава Ляшчынскага. Увосень 1704 г. 60-тысячная расійская армія пад камандаваннем А.І. Рапніна ўступіла ў Беларусь. Да лета 1705 г. частка арміі заняла Гародню, другая частка размясцілася каля Менска. Карл XII вярнуўся з Польшчы і ўзяў у аблогу Гародню, але расійскаму войску ў сакавіку 1706 г. удалося вырвацца з Гародні і праз Берасце адыйсці ў Кіеў. Шведскае войска разам з атрадамі К.Я.П. Сапегі прайшло па цэнтральнай Беларусі, руйнуючы маёнты шляхты. Пацярапейшы паражэнне, у 1706 г. Аўгуст II паводле ўмоваў Альтранштацкага дагавора адмовіўся ад кароны на карысць Станіслава Ляшчынскага, на бок якога перайшлі магнаты Радзівілы, Пацы, Вішнявецкія і частка шляхты. Аднак Сандамірская канфедэрацыя і канфедэрацыя ВКЛ не прызналі гэтага дагавора, іх падтрымліваў Пётр I. У студзені 1708 г. шведскія войскі зноў уступілі на Беларусь, занялі Гародню і рушылі на Сморгонь. У ноч на 15 ліпеня 1708 года каля мястэчка Галоўчын (Аршанскі павет) адбылася бітва паміж расійскім і шведскім войскамі, у выніку якой корпус Рапніна быў разбіты, а сам ён разжалаваны ў радавыя салдаты. 9 кастрычніка 1708 года каля в. Лясная армія Пятра I разграміла шведскі корпус графа А. Левенгаўпта. Пасля перамогі расійскіх войскаў пад Палтавай 8 ліпеня 1709 года ваенныя дзеянні на тэрыторыі Беларусі адбываліся паміж расійскімі войскамі, у хаўрусе з канфедэратамі, і прыхільнікамі Станіслава Ляшчынскага. Аўгуст II вярнуўся ў Польшчу і зноў заключыў саюз з Пятром I.

Анатоль ГРЫЦКЕВІЧ
(Працяг будзе)

Турыстычныя адрасы Лунінца

Касцёл Святога Іосіфа

Апорай духоўнасці на працягу многіх стагоддзяў для жыхароў палескага краю былі храмы.

У горадзе захаваліся касцёл Святога Іосіфа (поўная назва – касцёл Святога Іосіфа Обручніка і 3-га Мая Святой Дзевы Марыі Каралевы Кароны Польскай). Гэтую назву далі ў апостальскай сталіцы (Ватыкане) 18 лістапада 1937 года.

З Залесся хадзіць на малебен у капліцу ў імя Узнясення Маці Божай, узведзеную на каталіцкіх могілках, праз увесь горад было далёка і нязручна. А за мостам жыла большасць каталіцкіх сем'яў чыгуначнікаў, таму яны і вырашылі пабудаваць свой касцёл. Былая лунінчанка, цяпер жыхарка Варшавы, Галіна Вашчук-Базылеўская так расказала пра падзеі 1930-х гадоў: «Неабходнасць пабудовы новага вялікага касцёла ў горадзе стала прычынай стварэння "Камітэта па будаўніцтве касцёла ў Лунінцы"». І ўзгадала, што яе бацька ездзіў кудысьці ды закупаў для касцёла неабходныя рэчы.

Падрыхтоўчыя работы працягваліся амаль 10 гадоў. У 1931

годзе заклалі каменны парафіяльны касцёл у гонар Святога Іосіфа (яго вельмі шануюць людзі працы ў Польшчы, а тут храм узводзілі пераважна чыгуначнікі). Многія прыхаджане ўнеслі ахвяраванне на яго будаўніцтва, але асноўную частку сродкаў выдзеліла дзяржава. Будаўніцтва скончылі ў 1935 годзе. 11 ліпеня абрад кансекрацыі (поўнай падрыхтаванасці) касцёла здзейсніў пінскі біскуп Казімір Букаба.

Пасля вайны многія лунінецкія каталікі з'ехалі ў Польшчу, а ўлады сваю палітыку ў адносінах да рэлігіі рабілі больш жорсткай. У Лунінцы касцёл закрылі ў 1948 годзе. Калі з'явіліся чуткі пра намер закрыць касцёл і зрабіць у ім раённы Дом культуры, вернікі пачалі ратаваць маёмасць, але ўсё выратаваць не змаглі – тое, што засталася, выкінулі на вуліцу. У пачатку 1990-х будынак прадалі суполцы Хрысціянскай веры Евангельскай. Аднак мясцовыя каталікі патрабавалі вяртання іх святыні, і ў 1997-м касцёл Святога Іосіфа вярнулі каталікам Лунінецчыны.

Напачатку касцёл быў пабудаваны ў крыху скажоным арач-

на-раманскім стылі, скляпенні з адной вежай, на якой умацаваны крывы. Унутры і звонку атынкаваны, пакрыты чырвонай вогнетрывалай дахоўкай. Аснова крыжа разам з купалам вежы абабітыя меднай бляхай, астатняя частка – звычайнай пафарбаванай. Касцёл аднанефавы.

У алтарнай частцы ў спецыяльнай апсідзе ўзведзены каменны алтар, які па сваёй структуры поўнасьцю адпавядае стылю касцёла. Аправа вялікага алтара бетонная, у стылі барока з 4 калонамі. Даразахавальніца з келецкага мармуру. З келецкага мармуру і ўся алтарная паверхня, разам з асновай пад падсвечнікі. Антыпедыум (француская частка алтара) металічны з храміраванай бляхі, па сярэдзіне літары, па баках анёлы ў аблоках з пазалачонай бляхай. Перад антыпедыумам трайныя драўляныя прыступкі. У вялікім алтары ў нішы паміж калонамі змешчаныя фігура Святога Іосіфа, уверсе – металічны абраз Маці Божай Вастрабрамскай. Алтар быў пабудаваны ксяндзом Фабіянам Пачобут-Адлянцікам, дэканам і настояцелем, з ахвярнай дапамогай прыхаджанцаў у 1938 годзе.

Вольга КОЛАСАВА,
г. Лунінец

Касцёл на здымку А. Высоцкага 1930 года і ў нашы дні

Першая публікацыя цыклу – у № 36

Пра Міколу Шкялёнка і яго сваякоў

Кароткая згадка

Шэсць гадоў таму Беларускае гістарычнае таварыства ў Беластоку выпусціла кнігу гістарычных нарысаў славітага беларускага гісторыка і палітыка Міколы Шкялёнка (1899–1946) пад назовам «Беларусь і суседзі». Я меў да гэтай кнігі непасрэднае дачыненне, бо складаў яе, а таксама збіраў шмат гадоў звесткі пра Міколу Шкялёнка. Пошукі пра таленавітага і мужана сына нашай Бацькаўшчыны працягваю да сённяшніх дзён. І пошукі даюць плён. Магчыма, з цягам часу, калі будзе доступ да архіваў КДБ, мы даведземся больш пра Міколу Шкялёнка, асабліва пра яго палітычную дзейнасць і пра тое, калі і пры якіх умовах ён быў закатаваны ў засценках НКУС.

Пры падрыхтоўцы кнігі гістарычных нарысаў Міколы Шкялёнка «Беларусь і суседзі» цяжка было нават знайсці яго фотаздымак. Вельмі скупыя біяграфічныя звесткі не давалі больш праўдзівага ўяўлення пра гэтага мужана і таленавітага чалавека, найперш пра яго сям'ю, сваякоў, пра тых людзей, якія яго акружалі, былі з ім побач.

Цяпер звестак пра Міколу Шкялёнка ў сваім хатнім архіве маю больш. Радуе і тое, што выхад кнігі ў Беластоку дазволіў нашым гісторыкам больш актыўна спасылацца на творы Шкялёнка, чытаць іх і перачытваць, выяўляючы, якім ён ўсё ж быў магутным і сур'ёзным даследчыкам нашай даўніны.

Сёння ў афіцыйнай дзяржаўнай беларускай гістарыяграфіі рэдка згадваецца імя Міколы Шкялёнка. Праўда, гісторыкі Беларусі ці змогуць дасягнуць яго ўзроўню па ўсіх паказчыках. Ды і любіў ён сваю Айчыну любоўю шчырай і светлай, служыў ёй аддана і

мужна. Бацькаўшчыне і свайму народу служыў, а не аднаму чалавеку. Таму ніхто і ніколі не зможа выкрасліць імя Міколы Шкялёнка з гісторыі нашай Бацькаўшчыны, якую ён адкрываў дзеля сваіх нашчадкаў, за волю якой змагаўся і аддаў сваё жыццё.

Вялікі дзякуй Беларускаму гістарычнаму таварыству ў Беластоку за тое, што яго сябры дапамаглі выдаць кнігу працаў нашага сьлыннага гісторыка. Дзякую таксама Мацвею Рэпкаву-Смаршчуку, які фінансаваў выданне. На вялікі жаль, летась на 93-м годзе жыцця яго не стала. Вечная яму памяць.

Сёння я хачу расказаць пра новыя факты з жыцця беларускага юрыста, гісторыка, публіцыста, культурнага і палітычнага дзеяча Міколы Шкялёнка. Ды і нагода для гэтай публікацыі таксама з'явілася – 110 гадоў з дня яго нараджэння – Мікола Шкялёнак нарадзіўся ў 1899 годзе ў вёсцы Пякоціна Мёрскага раёна Віцебскай вобласці.

З біяграфіі Міколы Шкялёнка

Кончыў юрыдычны факультэт Віленскага ўніверсітэта (1932), быў цесна звязаны з заходнебеларускім нацыянальным рухам – узначальваў Беларускі студэнцкі саюз, уваходзіў у кіраўніцтва Беларускага інстытута гаспадаркі і культуры, Беларускага нацыянальнага камітэта. У 1936 годзе разам з Вінцэнтам Гадлеўскім ён спрычыніўся да заснавання арганізацыі «Беларускі нацыянальны фронт». З 1940 года Мікола Шкялёнак знаходзіўся ў Берліне, там быў адным з арганізатараў Беларускага камітэта самапомачы ў Нямеччыне, рэдагаваў газету «Раніца». З лютага 1943 года працаваў у Мінску ў «Беларускай газеце», якую пасля забойства Уладзіслава Казлоўшчыка, рэдагаваў,

а са студзеня 1944 года стаў першым віцэ-прэзідэнтам Беларускай Цэнтральнай Рады.

Пра бацькоў і братоў

Бацькі Міколы Шкялёнка – Восіп Максімавіч і Аляксандра Паўлаўна Шкялёнкі мелі каля трыццаці гектараў прыватнай зямлі, трымалі двое коней, сем кароў, авечак, свіней. Уласнымі сіламі ўсё гэта даглядаць яны не маглі, таму наймалі парабкаў. Бацька быў фізічна здаровым чалавекам. Але аднойчы ён прастудзіўся і памёр ад запалення лёгкіх. Дзяцей выхоўвала маці разам са свёкрам. Калі памёр бацька, старэйшаму сыну Міколу было толькі 13 гадоў. Маці была вельмі добрай гаспадыняй, карысталася ў вёсцы вялікай павагай. Яна пражыла 86 гадоў.

У бацькі Міколы Шкялёнка Восіпа былі яшчэ два браты – Мікалай і Антон. Антон таксама быў здольны да навукі, ён вучыўся ў Курску і быў спецыялістам-землеўпарадкаўшчыкам. Калі Антона забралі ў войска, свой лёс ён звязваў з царскай арміяй. Даслужыўся да штабс-капітана. Адным словам, быў белагвардзейцам і выступаў супраць савецкай улады. У 1920-х гадах з сям'ёй эміграваў у Чэхаславакію, дзе перад Другой сусветнай вайной яму

эмігранты-белагвардзейцы прысвоілі званне генерала. На радзіму з эміграцыі ніколі не прыезджаў, але прыезджалі ягоныя жонка Кацярына Пракопаўна (казачка) і дачка Раіса. Мікола шчыра сябраваў з дзядзькам, перапісваўся з ім. На фотаздымку, які сёння публікуецца ўпершыню, напісана: «На памяць дарагому пляменніку Колі ад родных: дзядзькі Антона Максімавіча, цёткі Кацярыны Пракопаўны і сястрычкі Раісы Антонаўны Шкялёнак. 2 лютага 1925 года, Прага». Як склаўся лёс Антона Шкялёнка і яго сям'і пасля вайны – невядома. Можна, гэтая публікацыя каму з сваякоў Шкялёнкаў у Чэхіі ці ў Польшчы трапіць у рукі, і ён адгукнецца – гэта дазволіць яшчэ больш даведацца пра лёс сям'і Шкялёнкаў і ў прыватнасці пра Міколу.

У сям'і Шкялёнкаў, акрамя Міколы, было яшчэ двое сыноў – Пётр (1902–1977) і Павел (1903–1928?). Але добрую адукацыю Восіп і Аляксандра Шкялёнкі змаглі даць толькі старэйшаму сыну Міколу.

На Трэцім з'ездзе беларусаў свету, які праходзіў у Мінску 4–7 ліпеня 2001 года, доктар філалагічных навук Аляксей Каўка пазнаёміў мяне з Міхасём Шкялёнкам – сваяком і аднавяскоўцам Міколы Шкялёнка. Міхась Шкялёнак жыў тады ў Маскве, працаваў дырэктарам нейкага прыватнага прадпрыемства. Спадар Міхась мне трохі расказаў тое, што ён ведаў ад бацькоў і дзядоў пра свайго знакамітага сваяка. Пазней ён мне сякія-такія звесткі пра Шкялёнкаў даслаў таксама з Масквы, але потым нашая сувязь згубілася.

Антон Максімавіч Шкялёнак – родны дзядзька Міколы Шкялёнка разам з жонкаю Кацярынай і дачкою Раісай. Прага, 1925 г.

Сяргей ЧЫГРЫН
(Заканчэнне будзе)

(Працяг. Пачатак у № 41)

З успамінаў Франі Адамаўны Ходар (1929 г. нар.):

— Немцы вельмі смелымі былі толькі днём, а ноччу баяліся ездзіць па вёсцы. Помню, такі выпадак здарыўся. Кожны дзень, як толькі пачынала цямнець, мама ішла ў лес. Там у нас карова была схавана ад немцаў, а мы заставаліся дома адны. Бацька быў у арміі. Аднаго дня ў прыцемках пад'ехала машына да нашай хаты з немцамі. Глядзім у акно, а яны да нас ідуць. Разам з імі быў Антон з нашай вёскі. Чуем, нешта моцна спрачаюцца, а адзін з нямецкіх салдатаў трымае гранату ў руках. Гэта мы ўжо потым даведаліся, што яны прыехалі партызан лавіць. Хтосьці ім сказаў, што яны ў нашай хаце адпачываюць. Доўга прыйшлося Антону Паўлюку пераконваць немцаў, што ў хаце толькі адны дзеці.

З успамінаў былой остарбайтаркі Мары Рыгораўны Абражэвіч (1920 г. нар.):

— 23 сакавіка моладзі нашай вёскі неабходна было прайсці рэгістрацыю ў нямецкай камандатуры, якая размяшчалася ў Мядзведзічах. Прыехаўшы ў Мядзведзічы, мы заўважылі шмат моладзі і з іншых вёсак. З Мядзведзічаў нас павезлі ў крытых машынах у Баранавічы. Там мы былі ў лагеры да вечара, а потым, калі прыехалі яшчэ такія ж машыны з людзьмі, нас усіх пагрузілі ў вагоны і павезлі. У кожным вагоне былі немцы. Мы ведалі толькі, што вязуць нас на працу ў Германію, а вось ці вернемся назад — ніхто не ведаў.

Першая перасылка знаходзілася ў польскім горадзе Граева. Цягнік падагналі блізка да лагера, загадалі выйсці з вагонаў. Людскі крык змешваўся з лаем нямецкіх сабак, якія кідаліся на людзей. Каб супакоіць людскі натоўп, нямецкія салдаты пачалі страляць з аўтаматаў у паветра. Хутка людскія крыкі заціхлі. Было вельмі страшна.

Усім было загадана стаць адно за адным і ісці па калідоры, зробленага з калючага дроту, паабпал якога стаялі нямецкія салдаты з сабакамі. Затым мужчын і жанчын раздзялілі, загадалі распрануцца дагала. У канцы калідора стаяла карыта з нейкай смярдзючай вадкасцю. Усім неабходна было ёю мазаць галаву. У каго было доўгія валасы, іх абрэзвала немка. Затым ішлі ў лазню пад дожджык з халоднай вадою. Пасля гэтай лазні я моцна захварэла. Ды і не дзіва. Надвор'е ў той дзень было пахмурнае і халоднае. Ніколі не думала, што змагу паправіцца. Лекаў ніхто не даваў. Не было і ўрача для нас. Адзенне наша забралі на «пражарку», а потым прынеслі нам яго назад. Спачатку кожнаму з нас быў прызначаны нумар. Мой нумар быў 580. Абавязковай была маркіроўка адзення знакам у вы-

глядзе чатырохвугольніка на блакітным фоне з белым надпісам «Ost». У Граева былі некалькі дзён. Потым нас завезлі ў іншы лагер, які знаходзіўся ў нямецкім горадзе Штутгарце. Гэты лагер увесь час нечым крапілі. Вельмі моцна сталі хварэць людзі і паміраць. Напэўна, у сувязі з гэтым апрацоўвалі.

даваў, а калі кароў даіла, то крала малако. Вечарам ужо да бульбачкі можна было спарыць кубачак малачка на маленькай печцы. Жылі ў адным будынку з свіннямі.

Гаспадар заўсёды правяраў колькасць сваіх рабочых і наяўнасць маркіроўкі на адзенні. Забаронена было свабоднае перамяшчэнне пасля

ная барацьба, агітацыйная прапаганда, эканамічны сабатаж, невыкананне дырэктыўных указанняў і загадаў ваенна-акупацыйных уладаў.

З 1942 г. на тэрыторыі Ляхавіцкага раёна дзейнічалі партызанскія атрады імя Шчорса, М.І. Кутузава, Г.К. Жукава, С. Лазо, А.С. Матросова, М.Ф. Сільніцкага, В.І. Чапаева. Арганізатарамі і кіраўнікамі партызанскага руху на тэрыторыі Ляхавіцкага раёна ў гады Вялікай Айчыннай вайны былі І.М. Банаў, А.П. Брынскі, С.К. Дзясюкевіч. Асноўным касячком гэтых атрадаў былі воіны і камандзіры Чырвонай Арміі, якія не здолелі выйсці з акружэння, а таксама разведчыкі, радысты, накіраваныя з-за лініі фронту. Атрады здзяйснялі дыверсіі на чыгунцы ў Ляхавіцкім і Ганцавіцкім раёнах, а таксама на пасейных і грунтовых дарогах.

Поспех барацьбы супраць акупантаў шмат у чым залежаў ад супрацоўніцтва партызанаў і насельніцтва. Дзейнасць партызанаў падтрымлівалася большасцю мірнага насельніцтва.

З успамінаў Леакадзіі Іосіфаўны Іваноўскай:

— Я родам сама з в. Лапацічы. Дзявоцае прозвішча Татаринович. У сям'і было шасцёра дзяцей. Самым старэйшым быў брат Іосіф, а сярод дзяўчат — я. Да вайны закончыла сем класаў. Сёмы клас закончыла ў г. Баранавічы. Пасля далучэння Заходняй Беларусі да БССР брат служыў у Чырвонай Арміі.

З пачаткам вайны быў адкамандаваны ў Маскву. Там вучыўся на радыста. Затым з'явіўся ў Баранавічах для стварэння падполля: на самалеце быў перапраўлены праз лінію фронту і высаджаны ў Машукоўскім лесе.

У снежні 1942 г. праз лінію фронту была перапраўлена група дэсантнікаў пад кіраўніцтвам К.П. Арлоўскага. Мы ўсе дапамагалі партызанам. Сястра шыла кашулі з парашутаў, рабіла бінты. Маці выпякала хлеб, а тата не раз хадзіў у іншыя вёскі ў разведку. З 1943 г. брат застаўся працаваць у немцаў бухгалтарам. Я была сувязной у брата. З нашай сям'і толькі я добра ведала Баранавічы і магла размаўляць на нямецкай мове.

Таму выбар брата быў невыпадковым. Мне часта даводзілася хадзіць па вуліцах горада і запамінаць размяшчэнне нямецкіх устаноў.

Па вул. Савецкай за калючым дротам размяшчаўся лагер для ваеннапалонных. Падпольшчыкі даведаліся, што хутка вялікая партыя ваеннапалонных будзе расстраляная. Быў распрацаваны план уцекаў. Не малая роля ў здзяйсненні гэтага была адведзеная і мне. Неабходна было ўважліва сачыць і запамінаць, як ходзяць нямецкія вартавы, засякаць, колькі часу вартавому спатрэбіцца прайсці з аднаго канца лагера ў другі. А потым, выбраўшы момант, перадаць вязням нажніцы і рукавіцы.

Дзяўчына не выклікала падзронасці ў нямецкіх вартавых. Мне ўдалося выканаць заданне.

Пасля вызвалення Чырвонай Арміяй нашага раёна засталася працаваць у Ляхавічах. Ды толькі ненадоўга. Хутка атрымала павестку з ваенкамата. Мяне накіравалі на курсы радыстаў. Прывезлі ў Баранавічы, а потым вечарам пераправілі на вучэбны пункт, які размяшчаўся на станцыі Лясная. Тут нам выдалі зброю. Вучылі адрозніваць самалёты па малюнках. Прабылі ў Лясной 15 месяцаў, а потым пераправілі нас пад Гродна. Прайшлі курсы тэлефаністаў. Праз чатыры месяцы накіравалі на ўсходнія землі Германіі. Праз паўтара месяца Германія капітулявала. Мы таксама на сцяне ў Берліне пакінулі свае надпісы.

З успамінаў Івана Іванавіча Лесніка (1905 г. нар.):

— ... У часы вайны я быў партызанскім сувязным. Мне неабходна было збіраць звесткі аб колькасці эшалонаў, якія рухаліся з фашысцкай тэхнікай і салдатамі на ўсход з Лунінца на Баранавічы, аб колькасці нямецкіх салдатаў у бункерах, якія ахоўвалі чыгунку, наогул, аб усіх перамяшчэннях фашысцкіх войскаў праз маю вёску Старыя Буды. Сабраныя звесткі перадаваў у партызанскі атрад імя С. Лазо 19-й брыгады імя Молатава.

У гэтым жа атрадзе змагаліся з ворагам і мае стрыечныя браты: Пятро Сцяпанавіч Леснік і Яўген Сцяпанавіч Леснік. Партызанскі лагер знаходзіўся ў Машукоўскім лесе. Менавіта ў гэтым лесе ў дамоўленым месцы каля старога дуба адбываліся мае сустрэчы з партызанамі. Але часцей мы абменьваліся запіскамі, якія хавалі ў дупле дуба.

Насельніцтва актыўна дапамагала партызанам прадуктамі харчавання, адзеннем, зборам і рамонтам зброі. Многія жыхары ўдзельнічалі ў баявых і дыверсійных аперацыях.

Марына
СТАНІСЛАВОВІЧ

Куршынавічы

З гісторыі вёскі

На пасадцы лесу ў пана (1935 год)

Жылі ў дашчаным бараку, абнесеным калючым дротам. Выходзіць з барака забаранялася. Днём можна было выйсці на невялікую пляцоўку перад баракам і трохі пахадзіць. Кармілі вельмі дрэнна. Давалі адну бульбінку вялікую ці дзве меншыя. У барак два немцы прыносілі флягу з супам з конскай нагі. Нага была для навару. Гэта быў такі суп для нас. За тры месяцы прабывання ў Штутгарце з галаду пачалі апухаць ногі.

Хутка павезлі нас у іншы лагер праз горад Штэцін у горад Штральзунд. Тут нас пасылалі працаваць не толькі на палявыя работы, але і на фермы. Працавалі вельмі шмат, а кармілі таксама дрэнна, як і ў Штутгарце.

Потым мяне разам з некалькімі вязнямі забраў да сябе адзін немец. Выбіраў на работу, быццам жывёлу. У гэтага немца палолі буракі, кароў даілі. Тут ужо лепей стала з ежай. Давалі невялікі бохан хлеба кожнаму на тыдзень. Праўда, бульбы можна было есці ўволю. Гэтага ніхто не шка-

работы. Нельга было па вечарах збірацца. Толькі кіно для застрашэння паказвалі. Ды хіба тое, што паказвалі, можна было назваць «кіно»? Затым нас перавезлі ў партовы горад Заснь. Там у 1945 г. мы і сустрэлі доўгачаканае вызваленне...

Найбольш дзейснымі формамі супраціўлення фашысцкай навалі былі партызанскі рух, падполь-

Куршынавіцкая школа (1938 год)

Фота з архіва сям'і Сямашкаў

(Працяг будзе)

Полаччына ў Вялікай Айчыннай вайне

Улоперак

7. Сапраўднае прозвішча камандзіра партызанскага атрада «Смерць фашызму» Жарава. 8. Аўтар вялікага мастацкага палатна «Вызваленне Полацка», якое знаходзіцца ў Музеі баявой славы г. Полацка. 9. Імя вядомага беларускага паэта, старшыні Полацкага зямляцтва, кіраўніка радыёстанцыі «Беларусь», аўтара верша «Мінёр из Полоцка». 10. Сакратар Полацкага падпольнага райкама ЛКСМБ з 31 жніўня 1942. 11. Галееў... Хусаінавіч, воін 17-й ці 174-й стралковай дывізіі, паранены 8 ліпеня 1941 г. пад Полацкам. 14. Кіраўнік адной са спецгруп, якія дзейнічалі на тэрыторыі Полацкага раёна. 15. Горад, за вызваленне якога 31-й часці і злучэнню прысвоена званне «Полацкіх». 16. Агульная назва гісторыка-дакументальных хронік гарадоў і раё-

наў, у т.л. «Полацк» і «Полацкі раён», дзе прадстаўлены падрабязны матэрыял і пра Вялікую Айчынную вайну. 18. Аднолькавае прозвішча 3-х чалавек з вёскі Бабынічы, што прапалі без вестак. 23. Герой Савецкага Саюза, які першым пры вызваленні ўварваўся на танку ў Полацк, адна з вуліц носіць яго імя. 25. Камбрыг 174-й стралковай дывізіі, які ўзначаліў абарону Полацка ў раёне Фарынава ў чэрвені-ліпені 1941 г., Герой Савецкага Саюза, у Полацку яго імя названая вуліца. 26. ... Беражкова – медсястра-франтавічка, палачанка. 27. Письменнік, партызан брыгады імя Варашылава, аўтар раманаў «Верай і праўдай», «Літасці не чакай», «Верасы», «Пісьмо ў рай» пра Вялікую Айчынную вайну на Полаччыне. 28. Мастак, аўтар карціны «Чырвоныя землі Полаччыны».

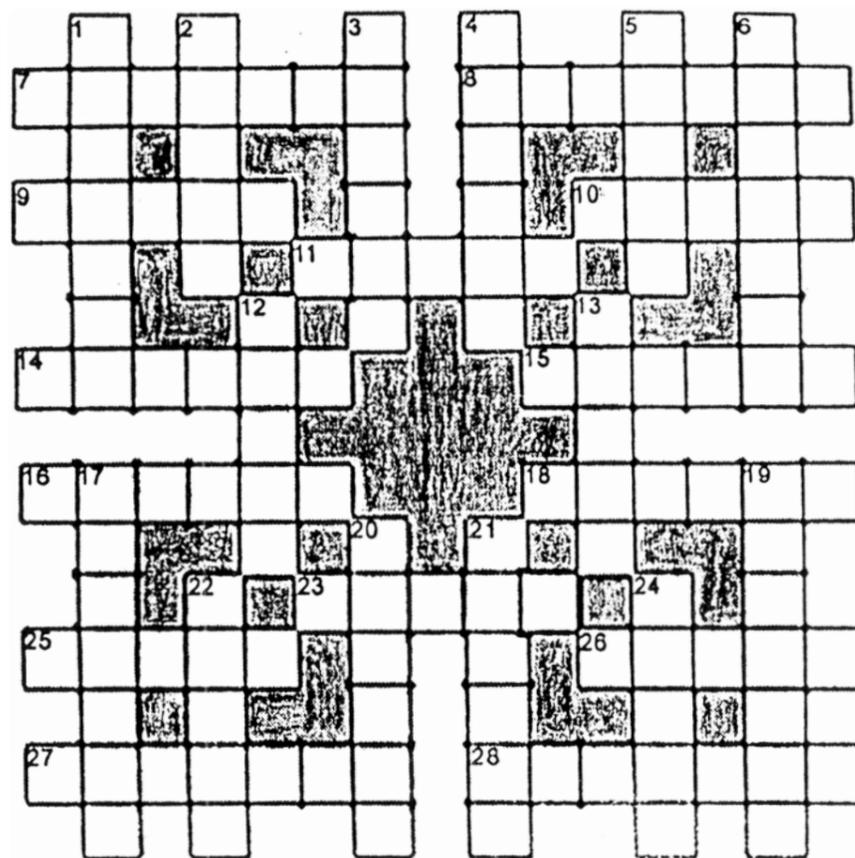
Уздоўж

1. Імя жанчыны-легенды, Героя Савецкага Саюза, у Полацку знаходзіцца яе музей-кватэра, помнікі, устаноўлена прэмія яе імя. 2. Камандзір партызанскай брыгады імя Варашылава, якая дзейнічала ў Вертынскім раёне. 3. Вёска ў Салонечкім сельсавеце, куды вярнуліся пераможцамі 3 чалавекі. 4. Імя ганаровага грамадзяніна Полацка, Героя Савецкага Саюза. 5. Адзін з 29-ці байцоў спецатрада «Няўлоўныя». 6. Адзіны ў свеце лётчык, які ў адным баі збіў 9 самалётаў, Герой Савецкага Саюза, вучыўся ў Полацкім лясным тэхнікуме, дзе яму ўстаноўлены помнік, у яго гонар названая вуліца ў Полацку. 12. Вёска, дзе ўстаноўлены помнік на магіле Героя Савецкага Саюза, партызанскай разведчыцы атрада «Няўлоўныя» Таццяны Савельеўны Мартыненка. 13. «... газета», наваполацкае выданне, дзе друкавалася серыя артыкулаў журналісткі Галіны Івановай пра ветэранаў Наваполацка. 17. Камсорг батальёна, які першым фарсіраваў Заходнюю Дзвіну пад час вызвалення, Герой Савецкага Саюза, яго імя названая вуліца ў Полацку. 19. Адзіны Герой Савецкага Саюза, які жыве ў На-

ваполацку. 20. Лётчык, удзельнік выратавання дзяцей Полацкага дзіцячага дома, адна з вуліц Полацка названая яго імем. 21. Слова з назвы кнігі пра Вялікую Айчынную вайну палачаніна Э.П. Анцэпа «Крутыя...». 22. Імя герані Вялікай

Айчыннай вайны, падпольшчыцы, якой у двары СШ № 3 Наваполацка ўстаноўлены помнік. 24. Жанр твора С. Законнікава «Пракрыў».

Склала **Валянціна СОПКАВА**, г. Наваполацк

19. Яронька. 20. Мамкін. 21. Берагі. 22. Лілія. 24. Паама. 5. Папоў. 6. Гаравец. 12. Жарпы. 13. Нова. 17. Айткія. 19. Яронька. 20. Мамкін. 21. Берагі. 22. Лілія. 24. Паама. 5. Папоў. 6. Гаравец. 12. Жарпы. 13. Нова. 17. Айткія.

Адказы на крыжаванку

Улоперак. 7. Кісялёў. 8. Ціханаў. 9. Навум. 10. Котаў. 11. Андар. 14. Зайцаў. 15. Полацк. 16. Пампя. 18. Пазняк. 23. Хаеў. 25. Зьлігін. 26. Ганна. 27. Савіцкі. 28. Грамыка.

1941 год, Дзісна, акупанты ў горадзе

Пад каманду «Левай-правай!»

Разбіраючы свой «Літаратурны архіў», у адным з лістоў паэта Хведара Жычкі (1927–2007) звярнуў увагу на верш, які называецца «Левай-правай». Тады, у кастрычніку 2006 года, паэт пісаў мне: «<...> Пасылаю Вам верш («Левай-правай»), які я пісаў даўным-даўно, толькі што прызваны ў армію <...> (1944 г.). <...> (Ён), які ляжаў, так і застаўся ляжаць (друкаваць тады такое мог толькі самазабойца...). <...> Верш не скончаны, дапрацаваць яго не магу – у памяці выплываюць тыя цяжкія хвіліны, калі нас, рыхтуючы на фронт, ганялі, як сідаравых коз, бяспрайных, напайгалодных, змораных...».

Напэўна, чытачам «Краязнаўчай газеты» будзе цікава прачытаць гэты твор.

Мікалай ШУКАНАЎ, супрацоўнік жлобінскай раённай газеты «Новы дзень», краязнаўца

«Левай-правай»

«Левай-правай! Левай-правай!
Запявала, запявай!»
Шлях вядзе да пераправы
За ліловы небакрай.

«Левай-правай! Левай-правай!
Радуйся, вітай вясну!»
Хутка гэтакім маршам бравым
Пойдзем гуртам на вайну.

Кажуць, там не ходзяць строем,
Чэсці ўсім не аддаюць,

Па сто грамаў перад боем
Кожнаму байцу даюць.

Вось і мы здадзім залікі,
Скажам ротнаму: «Бывай!»
Каб забыць сержантаў крыкі
І вайсковы гэты «рай».

«Левай-правай! Левай-правай!»
Дзесьці блізка ўжо прывал.
«Кроч смялей, не будзь разявай,
Па сушэйшаму ступай!»

Весялей! Вышэй галовы!
Падцягнуцца! Крок цвярджэй!»

Нас, семнаццацігадовых,
Вучаць забіваць людзей:

«Зараджай! Бяры на мушку!
Па мішэнях залпам – плі!
У атаку! Бі прыкладам!
Навылёт штыком калі!».

І няма нідзе ратунку,
Зноўку крык:

«Цвярдзейшы крок!»
Зноў пайду я па-пластунску
У страшэнны мутны змрок...

Помнік воінам 63-га стралковага корпуса 21-й арміі ў Жлобіне

Што рабіць пры пажары ў метро

Галоўнае – не панікаваць, упэўненыя спецыялісты. Бо паніка і бессэнсоўныя дзеянні – асноўная небяспека ў такіх сітуацыях.

Калі вы адчулі пах дыму, выявілі ў салоне агонь, неадкладна паведаміце пра гэта машыністу, выкарыстоўваючы кнопку ўнутранай сувязі. Пасля дакладна выконвайце ўсе ўказанні супрацоўнікаў метрапалітэна. Можна паспрабаваць патушыць полымя, не чакаючы ратавальнікаў, – вогнетушыцелі ёсць у кожным вагоне пад сядзеннямі.

Не бойцеся апынуцца ў поўнай цемры: аварыйнае асвятленне прадугледжана, як і спецыяльны рэжым вентыляцыі для вывадзення дыму.

Як пазбегнуць няшчасных выпадкаў у метро

Метрапалітэн лічыцца адным з самых надзейных і бяспечных відаў транспарту. Тым не менш, калі парушыць некаторыя правілы паводзінаў, то падземка можа стаць крыніцай павышанай небяспекі.

Кожны павінен ведаць:

☑ на платформе станцыі забараняецца заходзіць за абмежавальную лінію ля краю да поўнага спынення цягніка. Калі вы зойдзеце за яе, то вас можа зачэпіць люстэрка задняга віду, размешчанае на цягніку;

☑ у вагоне нельга прыхінацца да дзвярэй. Пры няспраўнасці цягніка яны могуць адчыніцца;

☑ нельга ствараць сітуацыі, якія перашкаджаюць руху пасажараў. 3-за гэтага хто-небудзь можа ўпасці пад цягнік, згубіўшы раўнавагу;

☑ нельга самастойна адчыняць дзверы вагонаў у час руху і прыпынку;

☑ нельга спускацца на пуці.

Калі вы раптам ўпалі з платформы на рэйкі, тады:

☑ нельга спрабаваць выбрацца з іх, падцягнуўшыся за край платформы, таму што з гэтага боку размяшчаецца кантактная рэйка (напружанне звыш 800 вольт);

☑ трэба адразу бегчы ў бок электроннага гадзінніка па руху цягніка і падняцца па лесвіцы, што знаходзіцца ў прылеглай частцы платформы;

☑ калі цягнік зусім блізка – трэба легчы ў паглыбленне паміж рэйкамі.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ, інспектар ЦРАНС, г. Мінск

Выканкам і супрацоўнікі ГА «Беларускі фонд культуры», калектыў рэдакцыі «Краязнаўчай газеты» выказваюць шчырыя спачуванні старшыні Рады БФК і галоўнаму рэдактару газеты Гілепу Уладзіміру Аляксандравічу ў сувязі з напаткалым горам – смерцю маці **МАРЫ ПРАКОПАЎНЫ**.

Мікола ВЯРШЫНІН

Эпіграмы мімаходзь

Пра сябе

(размова з рэдактарам)

*Я пішу ўжо год не першы.
Ёсць і проза, ёсць і вершы.
Іх не трэба бракаваць,
А найлепей – друкаваць.
Абы-што я не мялю,
Ці – хвалю,
ці – падкалю.*

Анатоль Бутэвіч

*Кіраваў ён міністэрствам,
А было, што і двума.
Творчае шукаў майстэрства,
І спакою ўжо няма.
Генеральны консул быў.
І паслом жа парабіў.
Краязнаўчая работа,
Многа твораў для дзяцей.
Працаваць гатоў да поту –
Кніжкі выціснуць часцей.*

Алесь Карлюкевіч

*Журналістам у газетах
Ён нямаў працаваў.
Часу зайважэй прыкметы,
Дзе патрэбна – ваяваў.
І пісьменнік, і даследчык,
Вывучаў любімы край.
І пярэ ўжо стала вечным,
Для яго пісьменства – рай.
Чалавек душы шырокай,
І глядзіць зайжды шырока.
Смела па жыцці віруе,
Зараз холдыгам кіруе.*

Вольга Іпатава

*Ёсць Іпатава ў нас Вольга.
Напісала вельмі многа.
І дзетдомаўка, як я,
І для ўсіх яна свая.
Так жыццёва, без падману
Піша вершы і раманы.
Вельмі сталая жанчына,
І гаворыць чын па чыну.
Пазмагалася нямаля,
І Саюзам кіравала.
Мудрая яна зайжды,
Не бяруць яе гады.
Сувязь з ёй зайжды трымайце.
Зразумець усім пара:
Для пісьменнікаў – як маці,
Як старэйшая сястра.*

Алесь Марціновіч

*Журналіст, праяік, крытык,
І жыцця ён аналітык.
Хоць на выгляд быццам грозны –
Вельмі шчыры і сур'ёзны.*

Памяць

*Хто болей памятны ў народзе
І праз вякі, і праз гады?
Цары –
прыходзяць, адыходзяць,
А вось пазты –
назаўжды.*

(Эпіграмы ўзятыя з кнігі
«Найважнейшыя аб'екты»,
2008 год)

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

КАМОРА – 1) **кладоўка**, гаспадарчая пабудова для захоўвання збожжа, прадуктаў харчавання; сховішча найбольш каштоўнай маёмасці. Выгараджанае дошкі, брусамі ці дылямі памяшканне ў сенцах. Падлога і столь рабіліся з дошак. Была найбольш пашыраная ў гаспадарках бяднейшых сялян, заможныя сяляне будавалі клеці. Вядомая на ўсёй Беларусі, але абавязковай пабудовай сялянскага двара не стала. У сядзібных дамах магнатаў і шляхты, у флігелях і інш. збудаваных каморы мелі і інш. прызначэнне. У многіх гаспадарках у каморы рабілі «хлебныя» печы і яны набылі функцыі пяркараў (Дубіца Салігорскага, Івань Служага, Астрашыцкі Гародок Мінскага раёнаў). Каморы, якія прылягалі да жылых пакояў, паступова ператварыліся ў спальні тыпу алькежаў з камінамі або кафлянымі печамі-грубамі (Гайцюнішкі Воранаўскага раёна). У некаторых дамах XVI–XVII стст. камора

размяшчалася ў мезаніне над ганкам. Разнастайныя гаспадарчыя каморы былі ў корчмах, стадолах, сырніцах, крамах, замкавых збудаваннях. У XVI–XVII стст. існавалі каморы як асобныя збудаванні (г. Смалевічы, Кобрынскі замак). Яны былі падобныя на клеці, але мелі больш вузкае прызначэнне; 2) кантора пры лясніцтве да 1917 г.; 3) у XV–XVIII стст. – мытня на Беларусі.

Камора (Беларускі дзяржаўны музей народнай архітэктуры і побыту)

КАМОРА – вясельны абрад першай шлюбнай ночы. Адбываўся пераважна ў доме маладога ў канцы вяселля. Называўся таксама пакладзіны. Маладых пасля кароткай вячэры, а часам і не заходзячы ў хату, вялі ў халодную будыніну (камору, клець, гумно). Пасцель, прывезеную ад маладой, слалі родныя маладых. Побач расціралі некалькі неабмалочаных снапоў жыта, клалі ў пасцель хмель і розныя пахкія зёлкі, часам побач ставілі каравай. Вывернутым кашухом засціралі парог, часам і пасцель. Маладых да каморы вялі на ручніку сват або свацця (ці сястра маладога), за імі з песнямі, музыкай, скакамі ішлі ўдзельнікі вяселля. Згодна са звычаем, маладая разувала маладога і брала з яго богаў спецыяльна пакладзеныя туды грошы. Зачыніўшы маладых, вясельнікі спявалі жартоўныя песні, скакалі, пляскалі ў далоні, білі ў бубен, патэлюню, бегаючы вакол каморы. Будзіць маладых у каморы першай заходзіла свацця або сястра маладога, каб засведчыць цнатлівасць маладой (паглядзець «на калінку»). За захаванне цнатлівасці адказваў увесь яе род, страж цнатлівасці лічылася ганьбай. У такіх выпадках яе бацьку (хроснаму бацьку або яе брата) надзявалі конскую вупраж і вадзілі па вёсцы, маці давалі піць з дзіравага чарапка, сваякі маладога спявалі адпаведныя песні, яго вароты

і дзверы хаты абмазвалі дзёгцем, нявесту аблівалі вадой, білі. Калі ж яна была цнатлівай, у камору маладым прыносілі смажаную курыцу або яечню, вады, каб памыцца, апераналі іх у чыстую бялізну, а кашулю маладой ці прасціну выносілі на паказ усім прысутным. Затым у рукавы кашулі насыпалі жыта, клалі грошы, перавязвалі чырвоным поясам і разам з бутэлькай чырвонай салодкай гарэлкі, заткнутай калінай ці мяцёлкай аўса і перавязанай чырвонай стужкай, аддавалі маладому. Той са сватам ехаў дзякаваць яе бацькам. У яе гонар на хаце маладога вывешвалі чырвоную хустку або пояс, каля варотаў ставілі куст каліны. Бацькі і сваякі маладой, падперазаўшыся чырвонымі паясамі, упрыгожыўшы дугі стужкамі, а сябе калінай, з песнямі, гіканнем імчаліся на конях да маладой. Іх каля варотаў сустракалі дачка, бацькі маладога, з вялікай пашанай запрашалі ў хату за стол, частавалі чырвонай салодкай гарэлкай і салодкай кашай з мёдам. Вясельнікі спявалі песні (т.зв. калінкі) пра добрую нявесту і яе чырвоную каліну. Іншы раз сваякі маладой скакалі на лавах, білі посуд, а бацькі маладога ўсё гэта ім выбачалі. Такое баляванне таксама называлася калінкамі або салодкімі ражкамі (пірагамі, кашай), салодкай або чырвонай гарэлкай. У наш час традыцыйны абрад камора не бытуе.